

Avrupa Topluluğunda Kadın-Erkek Eşitliği ve Bunun Türk Mevzuatı İle Karşılaştırılarak Değerlendirilmesi

Musa SIVACIOGLU*

Giriş:

Son bir kaç asırdan beri dünyamızın manzarası tamamen değişmiştir. Eskiden sözkonusu edilmeyen ve zihinleri pek az meşgul eden çoğu problemler bugün dünyanın en önemli ve karmaşık konuları haline gelmiştir. Kadın ve kadın hakları konusundaki ilk önce batıda, haklı olarak bir mücadele başlatılmıştır.

Uluslararası plânda, kadın sorunlarına yönelik olarak 1945 yılında, Birleşmiş Milletler tarafından kadın-erkek eşitliğinin kabulü ile ilk adım atılmıştır. Bu gelişmeden sonra 1951 yılında ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) aynı işte çalışan kadın ve erkek işçiler arasında ücret eşitliği prensibini öngören 100 sayılı sözleşmeyi onaylamıştır. Uluslararası alanda atılan bu önemli adımlara rağmen AT'da kadın erkek eşitliği konusunda gelişmelere paralel adımlar çok daha sonraları atılmıştır.

AT'nu kuran Roma Antlaşmasında, münhasıran kadınlar yer almamaktadır. Roma Antlaşmasının 119. maddesinde açıkça çalışan kadınlar denilmektedir.

Avrupa Topluluğunda kadın-erkek eşitliği bu yazımızda incelemeye çalışılacaktır.

I. Tarihi Seyir İçinde Kadına Bakış Açısı

Eski Hind'de Kadın

Eski Hind hukukuna göre kadın evlenme, miras ve diğer muamelelerde hiçbir hakka sahip değildir. Kadın murdar temayüllere, zayıf karaktere ve fena bir ahlâka sahip olduğundan "Manu" kanunu onu, çocukluğunda babasına, gençliğinde kocasına, kocasının vefatından sonra da oğluna veya kocanın akrabasından bir erkeğe bağlı olmaya mecbur etmiştir (O). Veda'larda kadın kasırgadan, ölümden, zehirden ve yılandan daha kötü bir mahlûk olarak tasvir edilir⁽²⁾.

Budizm'in kurucusu Buda, önceleri kadın dini ne kabul etmiyordu. Çok yakın dostu olan amcazadesi Anende'nin ısrarı ile kadınları sonradan Budizme kabul etmiştir. Yine de bu kabulün Budist toplumu için çok tehlikeli olduğunu söylemiştir. Bir defasında Anenda'ya "kadını dine kabul etmeseydik Budizm saf bir şekilde uzun asırlar devam ederdi." diyerek tepkisini göstermiştir.

Babilde Kadın

Babil hükümdarı Hamurabi (M.Ö. 2123-2081) tarafından konulan ve kendi adıyla anılan Hamura-

* Adalet Bakanlığı Avrupa Topluluğu Koordinasyon Dairesi Başkanlığı Tetkik Hâkimi

bi Kanunlarında aile hakları bakımından oldukça müsait maddeler vardır. Kanun tek kadınla evlenmeyi esas tuttuğu halde, bazı hallerde birden fazla kadınla evlenmeyi de kabul etmiştir³.

İsrail Hukukunda Kadın

İsrail hukukunda ailede erkek mutlak hakimdir. Yahudi kızları babalarının evlerinde bile hizmetçi gibidirler. Baba onları satabilir. Boşama hakkı keyfi bir surette kocaya aittir. Kızlar ancak başka bir varis bulunmadığı takdirde babalarının mirasına nail olabilirler⁴

Eski Yunan ve Romada Kadın

Kadın Eski Yunan ve Roma'da da hiçbir hakka sahip değildi. Evlenmenin en mühim gayesi erkek çocuk elde etmek, zevk ve şehveti tatmin etmek, evde mal mülk üzerine bir bekçi ve hizmetçi getirmektir⁵.

Aristo, " Kadın yaratılıştaki yarı kalmış bir erkektir." demektedir⁶.

Eski Çin'de Kadın

Çinlilerde kadın insan sayılmaz, ona ad bile takılmazdı. Kadın, bir, iki, üç... diye çağırılırdı. Erkek çocuklar makbul sayılırdı, fakat kız çocuklar domuz diye anılırdı⁷.

İngiltere'de Kadın

M.S.V. asırdan XI. asra kadar kocalar karılarını satabilirdi. İlk günahın işlenmesine sebep olan ve böylece insanlığın felaketini hazırlayan bir kadın olduğuna inanan Hristiyan milletler kadına daima bir şeytan nazarıyla bakmışlardır. İngiltere'de, kadın mundar bir mahlûk sayıldığından İncil'e el sürmezdi. Bu vaziyet ancak kral VIII. Hanrı'nın (1509-1547) devrinde parlamentodan çıkan bir kararla sona erebildi. Bu karara göre kadınlar İncil okuyabileceklerdi⁸.

Arabistan'da Kadın

İslâmın doğuşu sıralarında Arabistan yarımadasında kadın, aile kurmaktan boşanmaktan, miras hakkından mahrumdu. Kadın erkekten her bakımdan aşağı kabul edilirdi. Kız çocuk aileye bir yük ve utanma vasıtası idi. Babalar kızlarını öldürüyorlardı⁹.

II. AT'da Kadın Erkek Eşitliği Konusundaki Gelişine

AT. Mevzuatında genel bir tarzda kadın-erkek eşitliği konusunda Topluluğu kuran üç antlaşmada ve çıkarılan diğer türemiş mevzuatta hüküm bulunmamaktadır.

1950'li yıllarda, kadın-erkek arasında aynı iş için

ücret eşitliği, cinsler arasında muamele eşitliği, bazı üye ülke anayasalarında bulunmasına rağmen uygulamadan uzaktı. Buna karşın, kurucu üye ülkelerin bazılarının yaptıkları sözleşmelerde en az ücreti öngören hükümler yer alıyordu¹⁰.

Çalışan kadın-erkek arasındaki ücret eşitliği ilkesi, somut tedbir olarak Roma Antlaşmasının 119. maddesiyle ele alınmıştır. Bu madde, aynı işi yapan kadın ve erkek işçiye eşit ücret ödenmesini hükme bağlamaktadır. Roma Antlaşmasının bu hükmüne rağmen, kadın ve erkek arasındaki ücret eşitliği uygulaması üye ülkeler arasında bir türlü istikrara kavuşturulamamıştır. Bu nedenle ileride değinilecek 10.2.1975 tarih ve 75/117 sayılı yönetmelik (directive) çıkarılmıştır.

— 1960'lı yıllarda Komisyon, Roma Antlaşmasının 119. maddesinin uygulanmasındaki zorlukları değerlendiren düzenli raporlar yayınladı.

— 1970 yılı başında, Topluluk üyesi ülkelerde, kadınların problemleri üye ülkelerde istihdamları ile ücretli kadınların kendi ülkelerindeki durumları hakkında anket yapıldı.

— Bu çalışmalar, ekonomik gelişmeyi yükseltme de el emeğine olan ihtiyaçlar dolayısıyla kadının istihdamı alanında topluluğa yeni bir faaliyete girişme lüzumunu hissettirdi.

— 1972 yılı Ekim ayında yapılan Paris zirvesinde Komisyon Konseye aşağıdaki amaçlar için sosyal faaliyet programı sundu.

Bu amaçlar şunlardı:

1. Pedagojik ve sosyal yapı ile birlikte, psikolojik ve ekonomik şartları iyileştirerek, Topluluğun istihdam pazarında, kadın ve erkek eşitliğinde bir tavır ortaya konuldu.

2. 21 Şubat 1974 tarihinde Konsey, kadın ve erkek arasındaki eşitliği sağlamak amacıyla bir işe girme, bir meslek sahibi olmada ve mesleğini geliştirme politik iradesini açıklayan kararı (Resolution) kabul etti.

3. Bu kararı (Resolution) yürürlüğe koymak amacıyla Komisyon, Konseyle 23 Şubat 1975 tarihinde kadın-erkek arasında muamele eşitliği (bir işe girme, bir meslek edinme, mesleğini geliştirme, iş şartları) konusunda iletişim kurdu.

Roma Antlaşmasının 119. maddesi, Topluluğa üye ülkelerde, maddede istenilen şekilde uygulanmıştır. Kadın ve erkek arasında ücret eşitliği prensibi somut bir şekilde, "Kadınlar Yılı" olarak ilân edilen 1975 yılının Şubat ayında çıkarılan 75/11 sayılı Yönetmelikle (directive) ifadesini bulmuştur.

III. Kadın-Erkek Eşitliği Konusunda AT Mevzuatı

A- 75/117 Sayılı Yönetmelik (Directive)

10.2.1975 tarihinde çıkarılan bu direktifle, kadın-erkek ücretlerinin eşitliği prensibinin uygulanması konusunda üye ülke mevzuatlarının yaklaştırılması amaçlanmaktadır.

Bu yönetmelikte ücret kavramı, asıl ücret dışında ücret eklerini de kapsar şekilde ifade edilmiştir. Üye devletler ücret eşitliği ilkesine ters düşen düzenlemeleri kaldırmak, sözleşmelerde bu yoldaki hükümlerin geçersizliği için tedbirler almak dışında, işçinin eşit ücret ilkesinin uygulanması için şikayette bulunması veya dava açması hakkını tanımak ve işverene işten çıkarılması karşısında koruyucu önlemler almakla da yükümlü tutulmuşlardır. AT.'da bir dönüm noktası olarak kabul edilen bu yönetmelik, kadın işçiler için o güne kadar hiçbir ulusal mevzuatla düzenlemeye kavuşturulamayan bir yasal koruma kapsamına alınmışlardır.

B- 76/207 Sayılı Yönetmelik (Directive)

9.2.1976 tarihli bu yönetmelik, (directive) işe girmede, bir meslek edinmede, girdiği meslekte yükselemede çalışma şartlarında kadın ve erkek arasında muamele eşitliğini öngörmektedir.

Yönetmeliğin ikinci maddesinde cinsiyet dolayısıyla ve özellikle evlilik ve aile durumuna dayalı olarak doğrudan veya dolaylı olarak, bu yönetmelik ile düzenlenen konularda bir ayırım yapılamayacağı belirtilmiştir. Keza Topluluk Adalet Divanı da verdiği kararlarda kadın ve erkekler arasında sadece doğrudan doğruya değil, dolaylı olarak yapılan ayırımların da geçersiz olacağını bildirmiştir.

Adalet Divanınca alınan kararlara göre işe alınmada seçim kriterleri dahil olmak üzere, faaliyet alanı ve iş kollarında bağımsız bir şekilde ayırım yapılması, mesleki kariyerde cinsiyet yönünde bir ayrıma gidilmesi sözkonusu olamaz.

C- 79/7 Sayılı Yönetmelik (Directive)

19.12.1978 tarihli bu yönetmelikle Konsey, kanunî sosyal güvenlik sisteminde kadın ve erkek eşitliğini gerçekleştirmeyi amaçlayan düzenlemeler getirmiştir. Yönetmelik, Kanunî sistem yönünden hastalık, malûllük, yaşlılık, iş kazaları, meslek hastalıkları ve işsizlik gibi risklere karşı korumayı kapsamına almıştır. Eşit muamele ilkesi, sosyal güvenlik sisteminin uygulama alanında, sisteme girişte, yükümlülüğünde primlerin ve yardımların hesabında (eşler ve bakmakla yükümlü olunanlar dahil) doğrudan doğruya veya dolaysız olarak cinsiyete da-

yalı bir ayırım yapılmasını yasaklamaktadır.

Yönetmeliğin 7. maddesinde üye devletler, belirli konuları düzenlemede serbest bırakılmışlardır. Bunlardan biri de, yaşlılık aylığına hak kazanmada kadın ve erkek için farklı yaşların tesbit edilmesidir.

D- 86/376 Sayılı Yönetmelik (Directive)

iş yerlerinde kurulu bulunan sosyal güvenlik sistemlerini de kapsamak üzere kadın ve erkek eşitliğinin uygulanmasını sağlamak amacıyla bu Yönetmelik çıkarılmıştır. Bu yönetmelikte işverenlerin işyeri için kurdukları sosyal güvenlik sisteminde de hastalık, malûllük, yaşlılık, iş kazaları ve meslek hastalıkları ile işsizlik halleri için kanunî sistemdeki esaslara uygun şekilde kadın ve erkek eşitliğinin uygulanacağı kabul edilmiştir.

Yönetmeliğin 6. maddesi ile üye olacak kişilerin ve sisteme giriş yaşının farklı hükümlere göre tesbitinde, asgari çalışma ve sisteme bağlı kalma süresinin belirlenmesinde yardım ve ödemelerin şartlarında ve emekliye ayrılmada esas olacak yaş sınırında cinsiyete dayalı ayırımlar yapılması yasaklanmıştır.

IV- Türk Mevzuatında Kadın-Erkek Eşitliği

Mevzuatla konuya girmeden önce, teorik bilgi verilmesi yararlı olacaktır. Burada daha çok Türk kadınının sosyo-ekonomik yönü incelenecek, daha sonra da mevzuatımızda kadın-erkek eşitliği ile ilgili hükümler değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Bütün toplumlarda sosyal iş bölümü temelde tabii iş bölümü ile uyumlu olarak belirlenmiştir. Bu farklılığın ortadan kaldırılabileceğine inanarak vakit kaybetmemek gerekir. Ancak işbölümünün hiçbir toplumda sürekli olarak tam ve kesin sınırlarla ayrılmış olarak devam edemeyeceğini de kabul etmek gerekir.

Kadın-erkek işbölümünün Türk toplumunda kadının ezilmesi şeklinde tecelli ettiği, kadının sadece kendi dünyasına hapsedilmesi için sosyal ve dinî tabuların bulunduğu ve modernleşmenin de bunları inkârla mümkün olabileceği şeklindeki yorumlar "kolaycı" ve bu yaklaşım kadın sorunlarının gerçek yönleriyle ortaya çıkarılmasını güçleştirici niteliktedir).

Geleneksel Türk toplum hayatına bakıldığında, göçebe aşiret hayatında kadının toplumun bütün faaliyetlerinin içinde bulunduğu görülür. Ata binme, savaş etme gibi özellikleri dahi olmuştur. Ancak çocuk konusunda erkeğe göre daha önde, reislik ve karar konularında ise erkeğin yanındadır. Bütün ka-

rarlarda kadınında da tasvibi olmadan karar geçmemektedir. Bu eğilimin bugünün Türkiye'sinde de geçerli olduğu köylü-kentli bütün ailelerin; özellikle aileye ilişkili bir yönü varsa, kadınların hatta çocukların görüşlerine müracaat edildiği bilinmektedir(12).

İslâmiyet, o güne kadar kadının kötü muamele gördüğü bir çevrede genel kadın ideali olarak kadını değerli bir yere oturtmuştur. Kadına ana, eş, aile insanı olarak verdiği vasıflar yanında cemiyete ve ibadete katılma konusunda vazifeler, sosyal yardım görevi, geçim kaynağı yoksa geçimi için tedbir alma ve en önemlisi ilim sahibi olma haklarını vermiştir. O günün dünyasında bunun büyük bir ilerleme olduğu inkâr edilemez. Hristiyan dünya kadını ve anayı "günahkâr" kabul ederken, İslâmiyetin "cennet anaların ayakları altındadır", demesi büyük bir sosyal değişimin sembolüdür(13).

V- Yasalarımızda Kadın-Erkek Eşitliği

A- Anayasa

1982 Anayasası'nın "Türk Vatandaşlığı" başlığını taşıyan 66. maddesinde;

"Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türk'tür." denildikten sonra "Yabancı babadan ve Türk anadan olan çocuğun vatandaşlığı kanunla düzenlenir." denilerek kadın ile erkek arasında bir ayrıcalık kabul edilmiştir.

Bu iki hüküm birbiri ile çelişmektedir. Önce Türk ananın çocuğu Türktür denildikten sonra Yabancı babadan ve Türk Anadan olma çocuğun vatandaşlığı için yeni düzenlemeler getirilmiştir. Bu madde ile hem çocuk hem anne için ayrımcılık getirilmiştir. Anayasanın getirdiği ve kabul ettiği bu ayrıcalık Türk vatandaşlığı Kanununda da yer almıştır.

B- Türk Vatandaşlığı Kanunu

"Bu Kanunun Evlenme ile Türk Vatandaşlığını Kaybeden Kadın" başlıklı 13. maddesinde; "19. madde uyarınca evlenme ile Türk vatandaşlığından ayrılan kadın bu evliliğin sona ermesinden başlayarak 3 yıl içinde Türk vatandaşlığına dönebilir." denilmektedir.

Bu maddeyle kadın ve erkek arasında bir ayırım yapılmakta, yabancı bir erkekle evlenen kadın Türk vatandaşlığını kaybedeceği kabul edilmektedir. Oysa, yabancı bir kadınla evlenen bir erkek vatandaşlığını korumaktadır.

C- Medeni Kanun

Bu Kanunun "Evlenmenin Umumî Hükümleri" başlıklı 5. babında kadın-erkek eşitliği konusunda

hükümler taşımaktadır.

1. Kanunun 152. maddesinde "Koca birliğin reisi. Evin intihabı karı ve çocukların münasip veçhile iaşesi ona aittir."

2-153. maddede "Karı kocanın aile ismini taşır. Kadın müşterek saadeti temin hususunda gücü yettiği kadar kocanın muavin ve müşaviridir".

3. 154. maddede "Birliği koca temsil eder. Mallarını idare hususunda karı koca hangi usulü kabul etmiş olursa olsun, koca tasarruflarından şahsen mes'ul olur."

4. 156. maddede "Karı, kanunen haiz olduğu temsil salahiyetini suistimal eder, yahut kullanmaktan âciz olursa koca, bu salahiyetini kendisinden tamamen veya kısmen nezedebilir. Bu nezi, Noter marifetiyle ilân edilmedikçe hüsnüniyet sahibi üçüncü şahıslara karşı hüküm ifade etmez."

5. 158. maddede "Koca sarahatan veya zimmen izin vermedikçe karı, kanunen haiz olduğu temsil salahiyetini, tecavüz edemez."

6. 159. maddede "Karı koca mallarını idare için hangi usulü kabul etmiş olursa olsun karı, kocanın sarahatan veya zimmen müsadese ile bir iş veya sanat ile iştigal edebilir.

Kocanın izinden imtinai halinde karı, kendisinin bir iş veya bir sanat ile iştigal etmesi birliğin veya bütün ailenin menfaati icabı olduğunu isbat ederse, bu izin, hâkim tarafından verilebilir. Koca, karısını bir iş veya sanat ile iştigalden menettiği takdirde, keyfiyet Noter marifetiyle ilân edilmedikçe hüsnüniyet sahibi üçüncü şahıslara karşı hüküm ifade etmez.

Senelerce tartışılan bu uygulamaya, Anayasa Mahkemesi'nin MK.'nun 159. maddesini 29.11.1990 gün ve 1990/30-31 sayılı kararı ile iptal edilerek son verilmiştir.

7. 200. maddede "Kadın, bir mirası ancak kocasının rızasıyla reddedebilir. Koca, razı olmazsa karı sulh mahkemesine müracaat edebilir."

8. 263. maddede "Evlilik mevcut iken, ana ve baba, velahiyeti beraberce icra ederler. Anlaşamazlarsa babanın reyi muteberdir."

Yukarıdaki maddelerde açıkça görüldüğü gibi Medenî Kanun birçok alanda kadına nazaran erkeğe üstünlük tanımıştır. Kocaya tanınan bu haklarla böylece kadın-erkek arasında ayrıcalıklar getirilmiştir.

Ayrıca Medenî Kanunun, evlenmede kabul edilen rızâ ve yasal mal rejimleri ve boşanma halinde karı-koca arasındaki mal rejimlerinin tasfiyesini hükme bağlayan 145, 146 ve devam eden ilgili mad-

deleri uygulamada Türk kadınının çıkarlarına karşı işlenmektedir.

Medenî Kanununun 136. maddesi hükmü de kadın-erkek arasında, boşanma davasının açılmasında bir eşitsizlik yaratmaktadır. 136. maddeye göre boşanma davasında "Selahiyettar hâkim, davacının ikâmetgâh hâkimidir;" Nitekim 16.3.1932 tarih ve 18/2 sayılı içtihadı birleştirme kararına göre de "Kanun, kocanın ikâmetgâhını kendisiyle beraber yaşamaya mecbur olan karının da ikâmetgâhı addettiği ve bir kimsenin aynı zamanda birden fazla ikâmetgâhı olmayacağı MK.'nun 19/2 cihetle kocanın ikâmetgâhı belli olduğu takdirde karının ikâme edeceği boşanma davalarında salahiyyatlar hâkim kocanın ikâmetgâhı hâkimidir/" Şu durumda boşanma davasını kadın ancak kocasının ikâmetgâhı Asliye Hukuk Mahkemesinde açabilecektir. Bu da MK.'nun

152. maddesine göre evin intibahının koca tarafından yapılmasının bir sonucu olmaktadır.

SONUÇ:

Kadın erkek eşitliği konusu tarih boyunca hep mücadele konusu olmuş; bu mücadele değişik şekillerde hala devam etmektedir.

Dünya'da ve Avrupa'da kadınlar hep haklarını uzun mücadeleler sonucu elde etmişken; Türkiye'de bu haklar kadınlara yönetim tarafından verilmiştir. Türkiye'de cinsiyete dayalı olarak ücrette bir ayırım yapılamayacağını daha 1950 yılında 5518 sayılı Kanunla verilmesi dikkate şayan bir husustur.

Avrupa Topluluğu mevzuatı incelendiğinde münhasıran kadın erkek eşitliği konusu değil, daha çok çalışan kadınlara yönelik düzenlemenin yapıldığı göze çarpmaktadır.

KAYNAKLAR

1. *Topaloğlu, Bekir; İslâm'da Kadın, 6. Baskı.*

2. *La Politique Sociale de la Communauté Européenne; Documentation Européenne,*

3. *Dülger, İlhan; Türkiye'de şehirde yaşayan Kadının siyasî haklarını kullanma eğilimleri, DPT Yayını 5-7 Aralık 1984.*

4. *İşveren; Türkiye İşveren Sendikaları Yayını, Cilt XXVIII. sayı 7, Nisan 1990.*

5. *Femmes d'Europe, Supplement No 15 a, Commission des communautés Européennes.*

6. *İşçilerin Serbest Dolaşımı ve Sosyal Politika Alanındaki Topluluk Mevzuatı Değerlendirme Raporu, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (Avrupa Topluluğu Koordinasyon Dairesi) Aralık, 1989.*